

Biskop em. Per Eckerdal 2019

Denna artikel har publicerats i Svensk kyrkotidning 12/2019 efter idé från Per Eckerdals föredrag på stiftsgården Stjärnholm i maj 2019.

Diakoni på dopets grund

För hundra år sedan var ”diakoni” i Svenska kyrkan något som definierades och drevs av diakoniinstitutionerna. Idag är det Svenska kyrkan själv och primärt de lokala församlingarna som definierar vad diakoni är och driver den. Bakom denna förändring ligger djupgående processer som inbegriper kyrkans diakoni. Förändringen hör samman med hur vi uppfattar kyrkans identitet.

Kyrkans identitet

Som nyprästvigd kom jag på sjuttioalet till Kortedala församling, en förortsförsamling i nordöstra Göteborg dit många unga familjer från Bohuslän hade flyttat in på femtioalet. Vid sorgehusbesök kunde jag där få höra: ”Efter konfirmationen har jag aldrig satt min fot i kyrkan mer!” Och så berättade man om lästidens möte med kristen tro i form av katekesrabblande och ett moraliserande fördömande av mångt och mycket. Och att allt detta förmedlades med en hårdhet som gav tonåringen på 30- eller 40-talet en bild av kyrkan som stötte bort dem.

När vi idag undersöker människors inställning till kyrka och kristen tro brukar uppskattningen av församlingarnas diakonala arbete ligga högt, även bland dem som annars inte har så mycket kontakt med kyrkan. Kunskapen om kyrka och tro är säkert mindre än för fyrtio år sen, men en annan delvis mer positiv bild av kyrka och tro verkar ha utvecklats. Människor ser något som man inte såg tidigare och kanske summerar: ”Jag är ju inte religiös, men ...” En förändring har skett som ligger mycket djupare än något snitsigt marknadsföringsknep.

När Jesus från Nasaret vandrade omkring i ”alla städer och byar” står det att ”han undervisade i synagogorna, förkunnade budskapet om riket och botade alla slags sjukdomar och krämpor. När han såg människorna fyllde han av medlidande med dem, för de var illa medfarna och hjälplösa, som får utan herde.” (Mt 9:35f) Människor såg vad som hände där Jesus Kristus gick fram, hur *livet* gestaltades. Det människor såg väckte frågor om Jesu identitet. På samma väcker det som människor ser idag frågor om kyrkans identitet. När människor uppmärksammar diakoni är det tro verksam i medmänsklig kärlek som talar till dem.

Vilka tankar ger dessa tre nedslag från första århundradet, 1900-talet och vårt eget sekel om kyrkans identitet? Sigurd Bergmann är teolog och idag professor i Trondheim. För nästan trettio år sedan, 1990, skrev han i en analyserande artikel i Svenska Teologisk Tidskrift att ”det finns många tecken på att man i många svenska församlingar – inom Svenska kyrkan såväl som inom frikyrkorna – f.n. håller på att ompröva diakonins funktion och praxis i en strävan efter att finna en position utifrån vilken man kan förstå sin identitet i världen och i sin Herre.” (STK 1990:3 s. 119)

Ekumenisk omprövning

Bergmann var något viktigt på spåren. Han uttryckte att vårt behov av att formulera kyrkans identitet på ett sätt som är adekvat i vår tid, leder till att vi reflekterar annorlunda kring kyrkans diakoni. Det har skett som en gradvis förändring under lång tid, där två världskrig har varit pådrivande, en rörelse som inte är begränsad till vår kyrka, och som har tydliga ekumeniska genomslag. Ett av de viktigaste ekumeniska dokumenten under efterkrigstiden är det s k BEM-dokumentet. Förkortningen BEM står för "Baptism, Eucharist and Ministry", dop, nattvard och ämbete. Dokumentet antogs av Kyrkornas världsråd 1982 och har haft en enorm betydelse för det fortsatta ekumeniska arbetet mellan världens kyrkor. I BEM-dokumentet säger man när det gäller kyrkans ämbetsstruktur: "Diakoner representerar inför kyrkan hennes kallelse att vara tjänare i världen." (BEM tes 31) Denna korta tes formulerar något om diakonatet som i sin tur vilar på en slutsats om kyrkans identitet. Det handlar om kyrkans kallelse, vad vi är till för. Att vara tjänare i världen.

För Svenska kyrkan som en evangelisk-luthersk kyrka är detta en rörelse som utmanar synen på den goda gärningens plats i kyrkans och i trons liv. Figheten mot "gärningsrättfärdighet" var ju kärnan i Luthers upptäckt och protest för 500 år sedan. Därför har det inte varit okomplicerat för luthersk teologi att finna rätt "plats" för diakoni. Inom lutherdomen har man ibland programmatiskt sagt att "goda gärningar har inget namn". Följdriktigt har svensk teologi tidigare med få undantag gått förbi diakoni och diakonal verksamhet med tystnad.

Problematisk släpvnasteologi

Ett exempel på denna lutherska problematik är när biskop Edvard Rodhe i Göteborg i början på 1900-talet argumenterade för att bilda en diakonissanstalt i Göteborg. Han hade ett socialt patos men behövde övertyga dem som var tveksamma. Rodhe skrev då att diakoni inte är ett "konstitutivt element" i kyrkan utan ett "konsekutivt element". Med det menade han att diakoni inte är något som konstituerar eller definierar om det är en rätt kyrka, men däremot kan man se diakoni som en konsekvens ("konsekutivt") av den rätta tron. Rodhe drev verkligen diakoni som en nödvändighet och detta var hans sätt att hantera rädslan för gärningsrättfärdighet. Hundra år senare kan man lätt se svagheten. Diakoni blir som en släpvnast man kan koppla på eller hänga av allt efter behov när pilgrimsresan går.

Nu tänker vi annorlunda än på 1920-talet. Jag tror knappast att vi uppfattar goda gärningar eller diakoni som en väg till frälsning. Däremot skulle jag säga att vi tvärt emot Edvard Rodhe uppfattar att eftersom kyrkan är kallad att vara en tjänare i världen, är diakoni fundamental i kyrkans och den enskilda kristnas liv. Alltså, diakoni är ett konstitutivt drag i kyrkans identitet. Detta sätt att uppfatta kyrkans identitet gör det också lättare för oss att exempelvis läsa Jakobs brev om att tro utan gärningar är död (Jak. 2:17). Jakobsbrevet uttrycker på ett drastiskt sätt att kristen tro inte är en teoretisk filosofisk åskådning utan ett liv, en kristusrelation. Svenska kyrkan uttrycker detsamma i sin grundläggande bestämmelse i Kyrkoordningen där man talar om "Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära" (KO 1:1). Detta är medvetet formulerat som en hierarki. Det grundläggande som kommer först är "tron", den som "gestaltas i gudstjänst och liv" och som vi övertagit från apostlarna. Därefter kommer bekännelsen som formulerar trons ramar och essens, och sist kommer läran som är reflektionen över tro och bekännelse.

Diakoni på dopets grund

Trettio år efter BEM-dokumentet antog Kyrkornas världsråd 2012 ett nytt betydelsefullt ekumeniskt grunddokument, ”Kyrkan på väg mot en gemensam vision”. Där sägs om kyrkan i samhället i tes 64: ”Dopet gör den enskilda människan personligen delaktig i kyrkans kallelse till ett liv i diakoni, diakoni som ett förhållningssätt som genomsyrar hela livet.”

Det är samma grundtanke som biskopsbrevet om diakoni bygger på. På en av de första sidorna konstaterar biskoparna: ”Det är dopet som är ingången till diakoni.” (s. 9) Och strax efteråt fortsätter man: ”Diakoni uttrycker kristen tro genom kärlek, omsorg och solidaritet med medmänniskor och med hela skapelsen. Där livet hotas frigör diakoni livskraft.” (s. 11)

När diakoni förs in som centralt i trons liv på detta sätt blir det kristna dopet fullt logiskt en naturlig ingång, dopet där vi inlemmas i Kristusrelationen och i Kristuslivet. Detta beskrivs i en kärnfull formulering i Ef. 2:10: ”Vi är hans verk, skapade genom Kristus Jesus till att göra de goda gärningar som Gud från början har bestämt oss till.”

Biskopsbrevet om diakoni är vad jag vet det första samlade uttalandet av Svenska kyrkan som kyrka om hur vi ser på diakoni i kyrkans liv. Det nyformulerar inte men speglar en grundläggande revidering av den teologiska reflektionen kring diakoni. När krampen släppt som gällt våra goda gärningar kan vi fullt ut föra in diakoni i trons centrum hos den enskilda kristna och i kyrkan.

Biskopsbrevet är ingen yvig skrift, men där varje formulering har formats med eftertanke. Centralt är det korta avsnittet ”Teologisk reflektion”, axeln kring vilket resten av brevet rör sig. När brevets teologiska reflektion börjar med ett avsnitt med rubriken ”Den Treenige och kyrkans diakoni” är det en programmatisk markering av den centrala betydelse diakoni har i kristen tro och kristet liv, det liv som vi inlemmas i genom dopet. Med början i den Treenige som själv är en utgivande kärleksfull relation mellan Fadern, Sonen och Anden och som kommer oss till mötes i Kristus landar avsnittet i vår och kyrkans tid:

I de kärleksfulla relationer vi kan bygga upp blir den Outgrundlige gripbar om än inte begriplig. Där kan man bortom 'dig' och 'mig' skönja ansiktet av den levande ikonen, Kristus, som öppnar himlens fönster mitt i den jordiska verkligheten. (s.20)

Diakoni på dopets grund innebär möjligheten att med full kraft lyfta fram diakonins fundamentala betydelse. Här finns kraften, dynamiken och utmaningen för diakoni i kyrkans liv. Diakoni är och behöver vara en verklig gräsrotsrörelse i kyrkans liv.

Vigningstjänsten

Sedan mycket långt tillbaka har prästämbetet, som ett predikoämbete, präglat vår kyrkas ämbetsstänkande. Biskopen sågs snarast som någon slags prästerlig förman.

Av tradition har vi benämnt prästämbetet för Verbi Divini Minister (latin, det gudomliga ordets tjänare), ofta förkortat VDM. Det har varit vanligt att man uttolkat det gudomliga ordet som det förkunnade ordet. Riktigare bör dock vara att tolka VDM som det inkarnerade Ordets tjänare, med tolkningsansvar såväl i verbal förkunnelse som i liv. I den tidigare ämbetsstrukturen med biskop och präst innefattade följdriktigt fram till 1987 prästvigningen också ett löfte om diakonalt ansvarstagande i församlingen. När jag vigdes till präst 1975 fick jag lova att ”bära kristlig omvårdnad om de fattiga, sjuka och värnlösa och, efter den nåd Gud förlänar, hugsvala och uppräta bedrövade och bekymrade hjärtan” (KHB 1942). Det prästlöftet kallades ibland också för diakonilöftet.

Den tidigare ämbets traditionen i vår kyrka utmanades under 1900-talet av impulser från en allt vidare ekumenisk gemenskap som berikat och förändrat tänkandet. Biskopsämbetets betydelse som ett tecken på kyrkans enhet har stärkts och diakonatet har tillkommit och kompletterat strukturen. Viktiga milstenar i vår kyrka har varit vigningsordningen 1987, biskopsbrevet om ”Biskop, präst och diakon” 1990 och Kyrkoordningen 2000. Av stor betydelse för denna utveckling har BEM-dokumentet varit.

Idag ser därför strukturen annorlunda ut inom vigningstjänsten, *en* vigningstjänst med *tre* uppdrag. I biskopsbrevet ”Biskop, präst och diakon i Svenska kyrkan” skriver man om ämbetet eller vigningstjänsten:

De antydningar som Nya testamentet ger oss, visar att den allmänna tjänsten i kyrkan utövades i samspel med den särskilda tjänsten. Det kyrkliga ämbetet och de döptas och troendes prästadöme fungerade tillsammans med sina olika uppgifter. Allt var inriktat mot samma mål: Guds ära och församlingens uppbyggande som en levande och organisk gemenskap i Kristus. (s. 15)

Ansvarsfördelningen ser annorlunda ut idag men det samlade målet för vigningstjänstens uppgifter är detsamma som i den tidigare strukturen. Alltså kan vi idag motivera att inte bara prästen utan samtliga tre uppdragsbärare i vigningstjänsten är *VDM, det gudomliga Ordets tjänare*. Det gudomliga ordet är ett inkarnerat ord, framburet i tro och liv. Denna gemensamma utgångspunkt för vigningstjänsten innebär att vi också kan tala om *det pastorala uppdraget* som något grundläggande och gemensamt för vigningstjänstens samtliga uppdrag och att alla uppdrag i vigningstjänsten är ett ministerium, *ett tjänaruppdrag*, för församlingens rustande och myndiggörande.

En förutsättning för samtliga uppdrag i vigningstjänsten är att man har kunskaper och skicklighet för sin uppgift och att man i samspel går in i det gemensamma målet: att skickliggöra Guds folk. Lika lite som prästen kan tro för hela församlingen kan diakonen utöva diakoni för hela församlingen. Att stå i vigningstjänsten är att vara Verbi Divini Minister, som diakon, som präst och som biskop.

Fyra betydelseskikt

Biskopsbrevet om diakoni pekar på olika betydelseskikt som ligger i diakoni. Det grundläggande är diakoni som den kristnes livsstil. Nästa skikt som tas upp är att allt i församlingens gemensamma liv ska genomsyras av diakoni som en grundhållning. För det tredje gäller det diakonala arbetsformer, den diakoni församlingen bedriver. Nästa betydelseskikt är diakoni eller diakonivetenskap som kunskapsområde för diakonen som profession. Biskopsbrevet förutsätter ett samspel mellan dessa områden vilket också innebär ett samspel mellan diakoner, präster och övriga medarbetare. Diakonens uppdrag är insatt i vigningstjänstens gemensamma sammanhang med uppgiften att bygga och rusta församlingen. Samspelet tänker jag lite som när man spelar dubbel i tennis. Man har sitt eget område i uppgiften, men gränserna till den andres lappar över varandra och därför måste man samspela hela tiden. Detta gäller präster och diakoner i den lokala församlingen men innefattar ju dessutom övriga medarbetare i församlingen.

Diakonens uppdrag – och kyrkoherdens

I biskopsbrevet ”Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan” (2014) pekar biskoparna på fyra grundläggande arbetsuppgifter som ger diakonens uppdrag dess identitet: Diakonen som röstbärare, ledare, själavårdare och undervisare. I detta ligger en betoning av vad man kan kalla möjliggörare, alltså att inspirera och rusta människor i församlingen. Det är ju som vi sett också något som kommer igen i biskopsbrevet om diakoni. När man jämför dessa grundläggande arbetsuppgifter med vad som

uttrycks i vigningsordningen från 1987 kan man se en spänning. Inte allt men mycket riktar sig där till diakonen som utförare och förebild. Jag tror det är bra att synliggöra att denna spänning finns. Dels beror det nog på att vigningsordningen har drygt trettio år på nacken och mot bakgrund av den förändringsprocess som jag tidigare tagit upp. Men dels är det också fråga om en spänning som diakoner liksom många andra måste leva med och hantera. Det är nog inte fråga om antingen eller utan en avvägning som kommer att se lite olika ut i olika situationer. Det finns också en annan spänning i diakonens ansvar som handlar om utmaningen att hitta en balans mellan inåtriktat arbete i församlingens liv och utåtriktat i närsamhället.

Med betoningen av diakoni på dopets grund följer att det är viktigt att diakonen är synlig i gudstjänsten. Det är helt naturligt eftersom diakoni är central i ett kristet liv och gudstjänsten är centrum i församlingens liv.

Gudstjänst och diakoni hör samman. Diakonens uppgift är att göra människors utsatthet tydlig i församlingens gudstjänstfirande och att i utsattheten visa mot Ordet och sakramenten (Kallad till präst och diakon i Svenska kyrkan 2014, s.38).

Allt detta sammantaget leder till avvägningar som sällan är lätta att göra. Avvägningar mellan att utföra och att inspirera och rusta andra, att fokusera församlingens inre liv eller utåtriktade samhällskontakter, att hålla ihop vardagsarbete och söndagsgudstjänst. Det är fråga om att orka och inte slita ut sig. Någonstans i detta sammanhang är det också fråga om att se vad som är församlingens behov och vad som kanske mer handlar om att möta mina egna behov. Dessa avvägningar och avgöranden ska inte den enskilda diakonen behöva göra på egen hand. I biskopsbrevet pekar vi på att kyrkoherden har ansvar att leda all verksamhet i församlingen, också dess diakoni. Det handlar om att diakoner ska ha stöd för avvägningar mellan att satsa och att avsluta. Men det är också en konsekvens av att diakoni inte är ett specialintresse vid sidan om utan något centralt i församlingens pastorala strategier.

Biskop em. Per Eckerdal

Alla sammanfattade erfarenheter från projektet Fokus diakoni i Strängnäs stift 2018-2020 hittar du på www.svenskakyrkan.se/strangnasstift/fokusdiakoni